

ראש חודש לוח ועוד לוח

מבוא

אנו חיים בארץ על פי שני לוחות שנה – הלוח העברי והלוח האזרחי. הלוח האזרחי הולך ונהיה נפוץ יותר ויותר, ובעבור רבים, הלוח העברי נהיה מוכר פחות ופחות.

חינוך תל"י מייחס חשיבות רבה לכך שתלמידיו יכירו את שני הלוחות. אין זו שאיפה להוראת ידע בלבד אלא גם אמירה אידאולוגית: אנו חיים את חיינו בשני מעגלים – המעגל האוניברסלי והמעגל היהודי. ראוי שהחיים לפי שני לוחות השנה יקבלו ביטוי בכל יום (כמו רישום של התאריך הלועזי והתאריך העברי על הלוח, לדוגמה). הוראת היחידה על ראש חודש בתכנית הלימודים מזמנת הזדמנות נהדרת לדון בסוגיה זו לעומק. כמו כן חשוב שתלמידנו ילמדו על מנהגי ראש חודש – גם הם, כמו מנהגי החגים והמועדים האחרים בלוח העברי, אוצר תרבותי. החלק השני של היחידה אכן מתמקד בעניין זה.

מתי ללמד יחידה זאת וכיצד לפרוס את הוראתה?

בחודש חשוון אין אלא יום מיוחד אחד - יום הזיכרון ליצחק רבין - והוא ריק מחגים, ממועדים ו... מחופשות.

לכן אנו מציעים ללמד יחידה זו (וכן את היחידה של חינוך לשוני הבאה בעקבותיה) לקראת ראש חודש זה, בהנחה שיהיה קל יותר למצוא זמן לעסוק בה. נוסף על כך, אחת המשימות ביחידת החינוך הלשוני מתייחסת במפורש לחודש ספטמבר ומאפשרת חזרה על לוח חגי תשרי, ואכן עדיף לעסוק בה זמן קצר יחסית אחרי חגי תשרי.

היחידה מחולקת לשתי חטיבות:

החטיבה הראשונה מתמקדת בלוח השנה.

החטיבה השנייה מתמקדת בראש חודש – ציונו בעבר ובימינו.

אפשר גם לפצל את הוראת היחידה הזאת לשני מועדים, לדוגמה ללמד את החלק הראשון בראש חודש חשוון ואת החלק השני בראש חודש כסלו. כל חלק דן בנושא אחר ויכול לעמוד כיחידה בפני עצמה.



עוד הערה דידיקטית חשובה

מבוא על ראש חודש מובא בחוברת "מעגל החגים" של כיתה ב', שם מוסבר, בין היתר, על הקשר בין הירח לראש חודש. אם התלמידים לא למדו את היחידה העוסקת בנושא זה בכיתה ב', רצוי לצלמה וללמד השנה גם אותה או חלק ממנה. (אנו ממליצים לעשות זאת לאחר הוראת החלק הראשון של יחידה זו ולפני הוראת חלקה השני.)



מטרות היחידה

- התלמידים ילמדו על קיומם של לוח שנה עברי ושל לוח שנה אזרחי.
- התלמידים יכירו את שמות חודשי השנה העבריים.
- התלמידים ילמדו אילו חגים חלים באילו חודשים.
- התלמידים יראו בראש חודש מועד חשוב.
- התלמידים ילמדו על מנהגים הקשורים לציון ראש חודש בעבר ובימינו.

חומרי עזר

◀ חומרי עזר

רצוי להביא לשיעור הזמנות ועיתונים שרשומים בהם תאריכים עבריים וגם תאריכים אזרחיים כדי להמחיש את הנושא



מהלך השיעורים ונושאים להעמקה

חטיבה ראשונה : לוח השנה

חלק א : שני לוחות שנה

1 קריאת הסיפור "אז מתי הסרט?"

סיפור זה מהווה פתיח ומבוא והוא מחבר את הנושא הנלמד לחיי התלמידים.

2 התנסות באיתור תאריך עברי או אזרחי (משימה 1)

מטרת המשימה להמחיש את הקיום של שני סוגי התאריכים וללמד ששניהם רשומים ביומן או בלוח שנה. התאריכים מובאים זה בצד זה, ביומנים ובלוחות השנה הנמכרים והמתפרסמים בארץ.

3 קריאה ושירה של השיר "שנים עשר ירחים" של נעמי שמר והשלמת המשימות (2-5)

קריאת השיר מאפשרת לתלמידים להכיר את שמות החודשים העבריים ולהתרגל אליהם.

המשימות אחרי השיר עניינן גם שמות החודשים העבריים וגם שמות החודשים הלועזיים, ומטרתן לעזור לתלמידים להבדיל ביניהם.

רצוי להתעכב על כותרת השיר "שנים עשר ירחים" ולהזכיר לתלמידים את הקשר בין החודשים והירח. (נושא זה נידון בהרחבה בחוברת "מעגל החגים" של כיתה ב', ביחידת ראש חודש).

השיר מתמקד בשינויים בטבע שחלים בחודשים השונים.

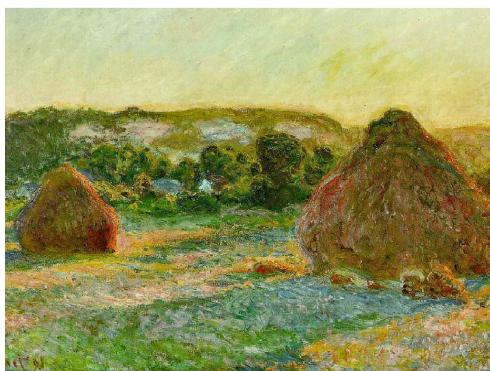
רצוי לשיר את השיר עם הכיתה. השיר מסתיים במילים "והתחלנו את שירנו מהתחלה", וסיום זה מזמין אותנו לשיר אותו שוב מההתחלה ללא הפסקה.

אופן השירה המיוחד של שיר זה משקף את המחזוריות של השנה.

עוד רצוי להזכיר את שמות החודשים (העבריים) בתורה (ראו סוף עמוד 81).

חלק ב: בסדנת האמן: חודשים ועונות

שתי היצירות המוצגות לפני התלמידים הן יצירות של קלוד מונה - "ערמות תבואה וכפור לבן" ו"ערמות שחת – סוף הקיץ". בדיון ביצירות והשלמת המשימות (6-9)



מאוגוסט 1890 עד אביב 1891 צייר האמן הצרפתי קלוד מונה לא פחות מ-25 ציורים של ערמות שחת. כמו כן הוא צייר ציורים רבים של פרחי מים וגם ציורים רבים של הקתדרלה שבעיר רואן (Rouen). ההתמקדות בנושא אחד בזמנים שונים אפשר לו לבחון את מה שבאמת עניין אותו: השפעת האור המשתנה על פי העונה ותנאי מזג האוויר על מראה הנופים.

אפשר להסב את תשומת לב התלמידים לכך שמונה אינו מצייר קווים ישרים אלא מניח על הציור כתמים קטנים של צבע.

רצוי להתעכב רגע על הציור "ערמות תבואה וכפור לבן" ולשאול את התלמידים באילו צבעים השתמש הצייר כדי לצייר את השלג ואת הכפור. מעניין שמונה לא השתמש בלבן טהור אלא גם בכל מיני צבעים אחרים - סגול בהיר, ורוד בהיר, חום בהיר ואפור בהיר - ובכל זאת הוא יוצר את הרושם שאכן הנוף לבן.

מונה היה מגדולי האסכולה של האימפרסיוניסטים שהתחילה את דרכה באירופה ובעיקר בצרפת בחצי השני של המאה ה-19.

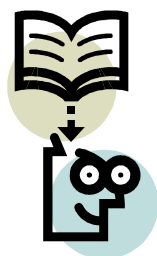
המילה "אימפרסיוניסט" באה מהמילה הצרפתית *impression* אשר משמעותה בעברית היא "רושם".

חודשים ועונות: שתי היצירות המובאות בחוברת צוירו בעונות שונות: האחת בחורף והאחרת בקיץ.

אפשר לשאול את התלמידים באילו חודשים עבריים ובאילו חודשים לועזיים ראה מונה את שני הנופים הללו. לאחר שהתלמידים יציעו הצעות, רצוי לבחון את תשובותיהם אתם יחד. לכן רצוי לרשום בעזרת התלמידים את רשימת החודשים העבריים לפי סדרם ואת רשימת החודשים הלוועזיים לפי סדרם. רצוי להתחיל את רשימת החודשים העבריים בחודש תשרי ואת רשימת החודשים הלוועזיים בחודש ינואר. לאחר מכן אפשר להקיף יחד את כל החודשים השייכים לאותה עונה בכל רשימה ולרשום לידה את שם העונה.

סתיו:	
אלול	ספטמבר
תשרי	אוקטובר
חשוון	נובמבר
חורף:	
כסלו	דצמבר
טבת	ינואר
שבט	פברואר
אביב:	
אדר	מרס
ניסן	אפריל
אייר	מאי
קיץ:	
סיוון	יוני
תמוז	יולי
אב	אוגוסט

הידעת?



חז"ל הכירו בארבע עונות השנה אבל קראו להן "תקופות". הם דיברו על תקופת תשרי, תקופת טבת, תקופת ניסן ותקופת תמוז.

חלק ג: חודשים עבריים וחגי ישראל

1 פעילות סביב בולים (משימות 10-11)

השיר "שנים עשר הירחים" מדגיש את השינויים בטבע במהלך השנה, אך סדרת הבולים המוצגת בעמ' 84 בחוברת לתלמידים מציגה את החיבור בין החודשים העבריים וחגי ישראל.



החג שאינו מוצג בבולים הוא יום העצמאות, וזה מפני שהוא חג חדש למדי. אך רצוי לציין שרשות הדואר הנפיקה בסדרות אחרות בולים רבים המוקדשים ליום העצמאות בפרט ולהקמת המדינה בכלל.

ייתכן שהתלמידים יזכירו שמות של מועדים שאינם מזכרים בבולים (שבת, ראש חודש, יום הזיכרון ליצחק רבין). זו הזדמנות טובה להסביר מתי נהוג להשתמש במונחים "חג" ו"מועד". מועד הוא שם כללי לכל אחד מהימים המיוחדים של הלוח העברי, הן הימים השמחים כגון שבתות וחגים, הן ימי צום וימי זיכרון שאנו מציינים מדי שנה. חגים הם המועדים השמחים בלבד.

לפעילות הרחבה אפשר להציע לתלמידים להכין בול לראש חודש.

2 קריאת השיר "חגים מבולבלים" ותיקון הטעויות שבו (משימה 12)

המשימה מאפשרת לתלמידים לחזור ולהיזכר אילו חגים חלים באילו חודשים. כאשר התלמידים לא יידעו את התשובות, תוך השלמת המשימה הם יתרגלו שימוש ביומן.



1. פעילות חזרה: קריאת הסיפור "רמזים רמזים" והשלמת המשימות (13-15)

הסיפור הדמיוני "רמזים, רמזים" מספר על ילדה שחיה בירושלים לפני שנים רבות ומנסה לאמת את הנחתה שהיום ראש חודש. באמצעות הסיפור והמשימות הבאות אחריו יחזרו התלמידים על מידע על ראש חודש עצמו ועל הדרכים שבהן ציינו את ראש חודש בעבר ושבהן מציינים אותו כיום. הנושא כבר נדון בתכנית "מעגל החגים" לכיתה ב' וזו פעילות חזרה.

הירח וראש חודש: הילדה בסיפור אומרת שהיא אינה מצליחה לראות את הירח – זה המולד, סימן לתחילת החודש.

2 מנהגי ראש חודש

רוב המנהגים הקדומים פסקו עם הזמן, אך בשנים האחרונות קמו כמה מהם לתחייה. תקיעה בחצוצרות הודיעה פעם על תחילת החודש החדש. (אנו קוראים על כך בתורה: "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשכם ותקעתם בחצצרת על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם", במדבר י', י'). מנהג קדום זה פסק לפני מאות שנים, וברכת החודש בבית הכנסת ממלאת תפקיד דומה בימינו.

- הדלקת נרות.
- סעודה חגיגית.
- לבוש נאה.
- מתן צדקה.
- ברכת "חודש טוב" איש לרעהו.

3 עיון בקטעים מתפילות מיוחדות לראש חודש והשלמת המשימות (14-15)

שלא כמו המנהגים המוזכרים לעיל, מעולם לא פסקה האמירה של תפילות מיוחדות בכל ראש חודש. חלקים קצרים מהן מובאים בחוברת:

קטע קצר מה"הלל"

"הלל" – כשמו כן הוא: אוסף מזמורי תהלים המהללים והמשבחים את האלוהים. "הלל" נאמר בחגים רבים ובראשי חודשים חוץ מראש חודש תשרי, ראש השנה. באמירת "הלל" בראש חודש אנו משבחים את אלוהים על המחזוריות ועל ההתחדשות בחיינו.

יש שני סוגי "הלל": ה"הלל" השלם ("הלל" רגיל) וחצי "הלל" ("הלל" מקוצר). בראש חודש אומרים חצי "הלל".

קטע מ"ברכת החודש" - ברכה זו נאמרת בשבת שלפני ראש חודש, "שבת מברכין". בברכה זו יש בקשה לחיים ארוכים, חיים של שלום, חיים של טובה, חיים של פרנסה וחיים שבהם יתמלאו משאלות לבנו לטובה.

משימה 15 מבקשת מהתלמידים להוסיף בקשה משלהם לברכה, ומטרתה היא להעביר את המסר שבצד התפילות הקבועות יש תמיד מקום להוסיף את הפן האישי. כך התפילה משמעותית יותר לאדם.

4 מעין למימוש

אפשר לשוחח עם התלמידים: האם אנו בכיתה מציינים ראש חודש בצורה כלשהי? האם יש מנהגים שראוי לאמץ כדי לציין את ייחודו של היום הזה? אפשר לחשוב על רעיונות יצירתיים: ארוחת עשר מיוחדת (מעין סעודה), הכנת עוגיות בצורת ירח, חיבור ברכה לחודש הבא ועוד.

משימת סיום

התלמידים מתבקשים ללמוד את השמות של החודשים העבריים בעל פה – כדאי מאוד להקפיד שאכן יעשו את המשימה. זו הזדמנות!

